

Leo Trotskij:

Leninismen och arbetarklubbarna

(17 juli 1924)¹

Kamrater, jag kommer snart att få tillfälle att tala inför Kulturarbetarnas andra allryska konferens. Låt oss hoppas att bara det faktum att sådana kongresser hålls är ett tecken på en viss omställning, som förebådar en period av ett utvidgat och mer intensivt kulturellt arbete på alla områden.

Skolning före och efter maktövertagandet

För oss är frågor om det kulturella arbetet oskiljaktigt knutna till politiken, till det socialistiska uppbygget. Det är lika grundläggande som ABC. När vi talar om kulturellt arbete, och i synnerhet klubbarnas arbete, som med nödvändighet kommer att ha en speciell plats inom hela vårt kulturella arbete, så tänker vi först och främst på propagandaarbete och att praktiskt förverkliga marxismens – eller för att översätta till vår tids språk, leninismens – grundläggande teser.

Häromdagen stötte jag på ett stycke från Marx, som jag skam till sägandes hade glömt – ett stycke som för oss direkt till sakens kärna. Redan som ung skrev Marx till den välkände tyska radikala författaren Arnold Ruge: ”Vi stiger inte in i denna värld med en ny teoretiserande samling principer och säger: ’Här har ni sanningen, knäböj inför den!’ Vi utvecklar nya grundvalar för världen ur världens egna grundvalar.” (Brev till Arnold Ruge, september 1843.)

En alldeles utmärkt formulering, och typisk för Marx. Vi ger inte folk sanningen utifrån, som om sanningen skulle vara något fast och för evigt givet, och vi säger inte till folk: ”Här har ni sanningen, knäböj inför den!” Nej, vi tar världen som den är, och hämtar på ett praktiskt sätt, aktivt, medlen för att bygga en ny värld ur den existerande världens grundvalar.

Det är kärnpunkten i den marxistiska och leninistiska metoden. Och sovjetrepublikens kulturarbetare måste tänka igenom denna tanke ordentligt och lära känna den fullständigt, ty i vårt land har marxismen, via leninismen, för första gången kommit till makten. Och även om detta faktum öppnar enorma möjligheter till kulturellt och bildningsarbete, så medför det också en del stora risker, vilket vi aldrig får tappa ur sikte. Som jag har sagt tidigare är vår stat *leninismen organiserad i statlig form*. Organiserad i statlig form – med andra ord har den statsmakten. Staten är ett verktyg för tvång, och när marxister har makten kan det vara frestande att förenkla det kulturella och bildningsarbetet bland massorna och använda inställningen: ”Här har ni sanningen – knäböj inför den!”

Staten är naturligtvis sträng, och arbetarstaten är i sin rätt, och är förpliktigad, att använda tvång mot arbetarklassens fiender, och skoningslöst tillämpa våld. Men när det gäller att utbilda arbetarklassen och det kulturella arbetet, så står metoden ”Här har ni sanningen – knäböj inför den!” i direkt motsättning till marxismens väsen. Propaganda- och skolningsmetoderna och -teknikerna varierar: vid

¹ Ett tal till en konferens för personal på arbetarklubbarna. Ur *Pravda*, 23 juli 1924.

Arbetarklubbar var en sorts utbildnings- och fritidsinstitutioner som uppstod 1905 men förbjöds av den tsaristiska regimen. De återuppstod 1917 och bildades på många fabriker och verkstäder. Under inbördeskriget var deras viktigaste funktion att förklara regeringens politik för arbetarna. Arbetarklubbarna finansierades av fackföreningarna och var formellt självständiga, med styrelser som valdes vid allmänna möten. Valigen fanns det ett bibliotek, en matsal och en föreläsningssal. Vissa mer utvecklade klubbar kallades ”Kulturpalats”.

en tidpunkt arbetar partiet underjordiskt, vid en annan sitter det vid statsmakten. Men den leninistiska metoden att tänka och skola arbetarna är samma, både när partiet kämpar om makten och efter att det har uppnått detta mål.

Vi måste tänka igenom denna tanke noga. Vi förstår dess fulla mening särskilt klart om vi jämför de unga arbetarnas utveckling under den gamla borgerliga regimen i Ryssland eller i något annat kapitalistiskt land med den utveckling som äger rum här nu, under sovjetrepublikens omständigheter och villkor. Tidigare utvecklades arbetarna från fabriken och utåt. I verkstaden där de arbetade kunde de hitta betingelser som var en del av deras livserfarenheter, och som hjälpte dem att orientera sig inte bara på fabriken utan i hela samhället. De stod mot kapitalisterna som sög ut dem: klassmotsättningarna var helt uppenbara och den grundläggande princip med vilken de kunde orientera sig i samhället. Ibland blev det strejker, då arbetarna stötte samman med polisen. När det gällde bostäder måste de ta itu med hyresvärdar, och som konsumenter mötte de utsugande handelsmän. Alltså stötte de ihop med klassfienden i alla dess former, i alla dess yttringar, i vardagslivet, och först av allt på arbetsplatsen – och det räckte för att de på ett grundläggande sätt skulle kunna orientera sig under dessa samhälleliga förhållanden. Gäller samma sak idag? Nej.

Ta till exempel de unga arbetare som inte har gått igenom den gamla kapitalistiska fabriksens skola, och vars aktiva liv och arbete inleddes efter Oktober. I social mening är deras arbetsförhållanden oändligt mycket bättre, men i materiell mening är det inte alltid så, långt därifrån. På fabriken står de dessutom inte inför en fiende som verkar kunna vara orsaken till deras fortfarande besvärliga materiella situation. För att dessa unga arbetare ska förstå sin plats på fabriken, måste de förstå sin plats i samhället. De bör tänka på att de är en del av arbetarklassen och en av de som styr detta land, att fabriken tillhör deras klass, och att de är en del av detta kollektiva ägande.

Om de bor i ett hus som, låt oss säga, tillhör Moskvosovjeten eller någon annan sovjet, så möter de inte heller hyresvärdar som utnyttjar dem. De har bara sig själva. För att lära sig rätt inställning till sin egen bostad, till trapporna i sina hyreshus, till byggnadsreglerna, etc, så måste de se sig själva som en del av det kollektiva ägandet.

Alltså har allting vänts upp och ner. Arbetarna i det borgerliga Ryssland och andra kapitalistiska länder gjorde sina första erfarenheter på fabriken, och när de för första gången hörde talas om marxismens sanningar, så kom de att vila direkt på deras begränsade men beslutsamma erfarenheter av ilska, hat och kamp mot utsugarna. Men nu har vi inget sådant. Vi står bara inför utsugarna i stor skala, i form av en världskapitalistisk jätte som använder krig, blockader och utpressning med den gamla utrikesskulden för att hindra vår utveckling. Situationen på verkstäderna och fabrikerna är helt annorlunda nu, och för att komma i takt måste man förstå sin plats i de övergripande samhällsförhållandena. För att på ett riktigt sätt orientera sig i frågan om löner – huruvida man under de nuvarande förhållandena ska höja dem eller ej, eller i frågan om arbetsproduktivitet – för att hitta rätt bland alla dessa frågor måste arbetarna lära känna sig själva i sin samhällsställning, det vill säga tänka igenom konsekvenserna av det faktum att de är den härskande klassen.

Sammanfattningsvis är alltså utgångspunkten för en arbetares utveckling i ett borgerligt land fabriken, verkstaden, arbetsplatsen, och de utgår därifrån, via flera mellanliggande led, och når fram till en inställning till samhället. Men hos oss måste arbetarna skaffa sig en förståelse av sin ställning i samhället för att inte gå vilse på fabriksnivå. Det är en oerhörd skillnad! Den innebär att man måste närma sig kulturen och skolningen på olika sätt, som härrör ur skillnaderna i de enskildas villkor och klassens utveckling. De generaliseringar som räckte för arbetarna i det kapitalistiska samhället kunde åtminstone till en början vara ganska begränsade. För att hitta rätt idag behöver arbetarna ha mycket bredare och mer komplicerade övergripande idéer. Men det uppvägs av att deras erfarenheter idag också är mycket mer varierade och komplicerade. Men erfarenheterna är lösryckta, de behöver

samlas, tänkas igenom, diskuteras, uttalas och formuleras. Arbetarnas livserfarenheter – deras erfarenheter på fabrikena, hemma, som medlemmar i kooperativ, eller som soldater i Röda armén – allt detta måste samlas ihop till en enda enhet.

När dessa skiftande erfarenheter på ett kritiskt sätt sammanförs i arbetarnas huvuden, så börjar de genast hitta rätt i samhället, och följaktligen även på fabriken, i de kommunala bostäderna, på kooperativen, och så vidare. Här utgör klubbarna en av de viktigaste föreningspunkterna, där alla dessa trådar av skiftande och lösryckta erfarenheter korsas och smälter samman i en enda helhet.

Klubbens plats i skolningsarbetet

I vårt land sköts skolningen av kommunistpartiet. Men för detta syfte har partiet en komplicerad samling hävstänger och reglage till sitt förfogande. Det arbetar via regeringen, som det sitter i ledningen för, och via fackföreningarna, vars ledning likaså ligger i partiets händer, och via klubbarna, vars betydelse är ödesbestämd att bara öka. Klubbarna fungerar som ett ytterst viktigt organ för att hjälpa arbetarklassen att gemensamt smälta och tillgodogöra sig sina lösryckta erfarenheter, just på grund av att klubben bara är *en del av utbildningssystemet och inte en del av administrationen*.

Partiet är ett kollektivt organ som är inriktat på handling – och i vårt land är det dessutom en kollektivt härskande grupp – och det drar en skiljelinje mellan sig själv och de obildade eller oskolade elementen. Givetvis inte i den meningen att det avskärmar sig från att komma i kontakt med sådana element, utan snarare i den betydelsen att det inte låter de oskolade elementen få ett inflytande över omröstningar om partiets beslut. Partiet har satt upp strikta regler för anslutning, kontrollerar noggrant upp de som ansöker, och så vidare. Allt detta är utan tvekan nödvändigt. Partiet har ansvar för regeringen. Det kan inte vänta på att de underutvecklade elementen utvecklas så långt att de förstår de aktuella händelserna, ty imorgon kommer dagens händelser att vara morgondagens, och morgondagens händelser kommer att vara dagens. Partiet kan inte vänta. Det måste ge ett aktivt svar på dagens händelser. Det för fram paroller och formuleringar, som partimedlemmarna och de arbetare som noggrant följer partiets ledning ser är fyllda av hela det förgångnas livserfarenheter. Men för de mer underutvecklade massorna verkar formuleringarna uppstå högt i det blå, och de tar dem ofta med överraskning. För att betrakta dem som sina egna måste massorna närma sig dem steg för steg via sina egna erfarenheter. Och här är arbetarklubbarna – eller de borde åtminstone vara – en av de viktigaste broarna mellan arbetarnas ofullständiga, delvisa, otillräckliga och ännu inte genomtänkta erfarenheter (inte arbetare i allmänhet utan bestämda levande arbetare eller grupper av arbetare), mellan detta och partiets politiska formuleringar, instruktioner och direktiv. Det är deras grundläggande betydelse. Allt härrör ur detta.

Peter den Store tillskrivs äran av att vara upphovsman till en fras som jag tror (men inte har kontrollerat) att han lånade från tidigare militära författare. ”Vapnens instruktionsböcker”, sa Peter, ”beskriver tillvägagångssätt, men inte det speciella med tidpunkten eller tillfället.” Det vill säga, när en oerfaren soldat läser fältmanualen, så kommer de övergripande reglerna för vad han ska göra i olika situationer att låta som abstrakta order som hänger i luften – precis som en uppenbarad sanning som han ska knäböja för. För att förstå saker och ting måste man utföra det och göra sina egna erfarenheter. Som Peter säger finns det inte ”det speciella med tidpunkten eller tillfället” i instruktionsböckerna, alltså inga konkreta villkor eller specifikationer eller omständigheter för att tillämpa de allmänna reglerna. Den militära utbildningens grundläggande uppgift är att kombinera reglementet med konkreta tidpunkter och tillfällen. Klubbarnas sociala och bildningsinriktning går åt rakt motsatt håll, från ”det speciella med tidpunkten och tillfället” - det vill säga från de enskilda arbetarnas, arbetargruppernas, hela fabrikers, eller hela regioners konkreta omständigheter och speciella erfarenheter – till reglementet i böckerna, det vill säga de övergripande lärdomar, uppträdande och

agerande som åligger klassen i sin helhet.

Klubbarna har naturligtvis ingen egen politik, och inte heller drar de några egna allmänna slutsatser. Det får de från partiet, och klubbarna ger näring åt partiets skapande arbete genom sina egna oprövade erfarenheter. Klubbarna hjälper arbetarna som de drar till sig att tänka igenom sina erfarenheter och införliva dem på ett kritiskt sätt. Vid ungdomsförbundets tredje kongress sa Lenin: ”kommunismen förvandlas till en tom fras, till en ren skylt, och kommunisten blir helt enkelt en vanlig skrävlare, om han inte i sitt medvetande bearbetar alla de erhållna kunskaperna.”² Men hur ska man smälta allting? På grundval av sina egna personliga erfarenheter och erfarenheterna hos gruppen kring sig, och klassen i sin helhet. Klubben är en bro från de arbetande männens och kvinnornas vardagsliv till medborgarens liv, det vill säga medvetna deltagare i statens, partiets eller sin yrkesgrupps konstruktiva arbete. Men klubbarna stöter inte bort de arbetare som redan har anslutit sig till fackföreningarnas, sovjeternas eller partiets gemensamma arbete. De hjälper dessa redan uppväckta personer att bättra på sina medborgerliga och revolutionära egenskaper ännu mer. Om man kan kalla klubben en skola, så är det en skola i medborgerligt medvetande, en skola för att öka sina egna kvalifikationer som medborgare.

Men inte bara medborgerliga kvalifikationer. Det går inte att tänka sig att höja kulturen utan att höja våra arbetares utbildning i tekniska färdigheter, utan att inpräglade en längtan att skaffa sig bättre kunskaper, utan att utveckla en yrkesstolthet. Just därför att kommunismen inte är någon abstrakt princip - ”Ner på knä, det räcker!” - utan en metod för att bygga en ny värld som på ett praktiskt sätt utgår från den befintliga världen som grundval – just därför kan man inte på allvar tala om socialismen om man inte samtidigt försöker uppnå socialismens grundläggande förutsättning, nämligen att öka landets arbetsproduktivitet.

Vi behöver inte blunda för verkligheten – de utländska arbetarkommunisternas kommentarer om produktionen i vårt land är inte alltid trösterika, långt därifrån: vi arbetar fortfarande valhänt, slarvigt, långsamt, och så vidare. Samtidigt som vi bevarar 8-timmarsdagen som en stabil grund för att utveckla proletariatet kulturellt, så måste vi uppnå en högre produktivitet. Det är en av arbetarklubbarnas uppgifter att inpränta en önskan att bli en skicklig, produktiv arbetare. Och i detta arbete ska de arbeta i nära samarbete med fackföreningarna. Inriktningen mot att utveckla bra, högt kvalificerade, revolutionära medborgare är alltså oupplösligt bunden till vår linje att utveckla bra, högkvalificerade produktiva arbetare.

Ni känner till att en del av de högt kvalificerade arbetarna i Västeuropa (och det gällde delvis även för oss här) – och i vissa länder en ganska avsevärd del – har en tendens att se sig själva som en aristokrati. De fjärrar sig från resten av sin klass och fungerar som en stödjepunkt för socialdemokraterna, mensjektiverna och i USA till och med element ännu längre åt höger. Om vi skulle föreställa oss att något sådant skulle vara möjligt i vårt land, då skulle det peka på ett katastrofalt slarv i fråga om att skola arbetarklassen. Ty för oss betyder att arbetare är högt kvalificerade att de bör vara det på alla områden, alltså inte bara produktivt utan också politiskt, och att den sortens kvalifikationer borde vara högprioriterade i arbetet att höja arbetarklassens kvalifikationer i sin helhet, och inte bara dess översta skikt. Av den orsaken är frågan om att utveckla en önskan bland arbetarklassens utvecklade delar att öka sin produktivitet, öka sin förståelse av ekonomin i sin helhet och behärska yrkeskunskaperna i sitt eget arbete – det är en av klubbarnas viktigaste uppgifter.

Och denna uppgift kan självklart inte genomföras genom att moralisera. Den metoden leder överhuvudtaget ingen vart. Problemet går att lösa, eller mer exakt det kan bli möjligt att lösa, genom att dra in de högt kvalificerade arbetarna i diskussioner på klubbarna, arbetare som på samma gång är högkvalificerade kommunister. Och genom att väcka känslor hos dem av yrkesstolthet och stolthet

² Lenin, *Valda verk i 10 band*, bd 10, s 93. Ur talet ”Ungdomsföreningarnas uppgifter”, 2 oktober 1920.

över att vara produktiva, så kommer det att leda direkt till frågan om framgångar för hela den socialistiska ekonomin.

Jag har sagt – och det är elementärt för alla oss – att leninismen inte är en samling sanningar som man måste lyda på ett rituellt sätt, utan ett sätt att tänka som kräver att man ständigt tillämpar det i praktiken. Men det innebär givetvis inte att det går att lära sig leninismen enbart med hjälp av erfarenheter, utan teori eller böcker. Vi behöver böcker och klubbarna måste ha böcker för att studera leninismen. En resolution från partiets trettonde kongress talar om det: ”En framträdande plats i klubbarnas allmänna arbete måste vara att propagera leninismen. Ett av verktygen för vår propaganda måste vara klubbarnas bibliotek, där det måste finnas ett lämpligt urval av böcker.”

Låt mig utan att skräda på orden att urval måste förstås i betydelsen att *välja ut*, ty det har kommit ut ett oräkneligt antal böcker om leninismen, och de är inte alla lika värdefulla. Det är inte lätt att skriva om leninismen... Många av de hastigt nedskrivna små böckerna kan kastas åt sidan som värdelösa, medan de mer värdefulla fortfarande behöver omarbetas i framtiden. Ett strikt urval av sådana böcker för att användas i klubbarna är en avgörande fråga, som bara kan lösas med hjälp av gemensamma ansträngningar mellan klubbarnas arbetare och arbetarna på biblioteken.

Jag vill här för övrigt varna mot ett ganska utbrett misstag, nämligen en felaktig inställning till det som kallas en boks *folkliga* kvalitéer. Man ska givetvis skriva så enkelt som möjligt, men inte så att det skadar ämnets kärnfrågor, inte genom att på ett konstgjort sätt förenkla sitt tema, inte genom att med tystnad förbigå viktiga aspekter på det. Framställningen ska svara mot ämnets innehåll. Eftersom vi både vill höja de avancerade arbetarnas teoretiska och andra kvalifikationer med hjälp av klubbarnas arbete, så måste vi även inviga dem i ytterst komplicerade ideologiska frågor. Och där är det nödvändigt att studera! Det finns böcker som man kan konsumera lika lätt som att dricka vatten, men då lämnar de en lika lätt som vatten också – utan att stanna i ens medvetande. Det är ett hårt arbete att studera leninismen, och man kan inte närma sig den på ett ytligt och lättsinnigt sätt. Istället måste man arbeta sig in i leninismen genom att använda hacka och spade. Alla böcker är naturligtvis inte användbara för alla. Det måste finnas något samband mellan läsarens personliga erfarenheter, övergripande utvecklingsnivå och förmåga, å ena sidan, och hur uttömmande boken täcker leninismen å den andra. Men man kan inte ha inställningen att leninismen kan presenteras i en form som alla utan svårighet kan begripa. Det som går att begripa med lätthet är i allmänhet oanvändbart, oavsett vilket ämne det handlar om. Givetvis är en folklig stil ett av de viktigaste kraven vi ska ställa på de som skriver för arbetarklassen, men det vore naivt att tro att sättet att presentera saker kan övervinna alla de svårigheter som finns inneboende i frågan.

Vad är en sund popularisering? En där framställningen motsvarar temat. **Kapitalet** går inte att skriva på ett mer folkligt sätt än vad Marx gjorde, om ämnet ska behandlas i all sin bredd. Lenins filosofiska arbeten om empiriomonismen går heller inte att utveckla på ett mer folkligt sätt än vad Lenin gjorde. Hur löser man det? Genom att ta sig igenom dessa böcker stegvis via mellanliggande steg. Det är det enda sättet att kunna förstå dem, det finns inte och kan inte finnas något annat sätt. Under sina sista år kämpade Engels mot en fördom som har med detta att göra, den ganska utbredda fördomen mot främmande ord.

Det är naturligtvis en helt onödig tillgjordhet att trava det ena främmande ordet på det andra, i synnerhet om de sällan används. Men ännu värre är egentillverkade helt obegripliga ord, som exempelvis vissa tre- och fyrstaviga sovjetiska ord som helt i onödan belamrar texten i våra tidningar och som inte går att återfinna i några utländska ordböcker. Förkortningar är godtagbara när de är kända och går att förstå. Det finns också förkortningar och sammansatta ord som passar på ett ambassadkansli eller regeringskontor, men i tidningar och vanliga böcker hamnar de helt enkelt i vägen. Och tvärtom finns det utländska ord, vetenskapliga termer, som är nödvändiga för arbetarna. Det måste

finnas en ordbok på klubben, och den som leder klubben måste vara en kvalificerad arbetare. Han måste själv utvecklas, studera, och dra med de andra. Men det går inte att skapa en litteratur bara för arbetare som med en kinesisk mur skulle skiljas från all annan litteratur – den sort som använder en viss terminologi som innehåller främmande ord. Arbetarna måste utvidga sitt ordförråd, ty ordförrådet är ett verktyg för tänkandet. Att utvidga arbetarnas aktiva ordförråd är också en av klubbarnas uppgifter.

Närvaro på klubben

Nu är vi framme vid frågan om närvarofrekvens. Som jag har sagt är klubbarnas viktigaste uppgift att fungera som en bro mellan de egna lösryckta livserfarenheterna, vare sig det gäller arbetet, familjen eller något annat, och leninismens allmängiltiga idéer, det vill säga kommunistpartiets paroller och direktiv. Det är bara möjligt om dessa uppsplittrade livserfarenheter samlas ihop i en enda enhet på klubben, och det kan i sin tur bara komma till stånd om det överhuvudtaget sker några samlingar på klubben, det vill säga om folk kommer dit. [*Skratt.*]

Det är en helt oundgänglig förutsättning, och som ni känner till blir den inte alltid verklighet. Jag fick några mycket värdefulla dokument och annat material från kamrater som arbetar på klubbområdet – i Glavpolitprosvet – i synnerhet lite statistik angående klubbarbetet. Den är ofullständig, precis som all vår sovjetiska statistik för närvarande, men ger några intressanta antydningar. Det finns omkring 2.500 klubbar i Sovjetunionen. Av dessa har 561 skickat in rapporter om närvarofrekvensen. Jag tror inte vi har fel om vi uttrycker misstanken att det inte är de klubbar som har gjort ifrån sig sämst som har skickat in rapporter, utan de som inte, ska vi säga, var alltför generade för att nämna närvaron.

Den samlade statistiken visar att om det totala antalet besök delas med 561 – antalet klubbar som har skickat in rapport – så blir det i medeltal 13 besök per dag. Ja, allt som allt har ni 13 personer per dag! Om vi nu antar att resten av klubbarna inte har gjort sämre ifrån sig – och jag upprepar att det är ett alltför generöst antagande, eftersom de klubbar som skickade in rapporter troligen var de som hade bäst närvarosiffror – och om vi överför vårt medeltal till alla 2.500 klubbar, så får vi en totalsiffra på omkring 33.000 personer per dag, eller 1 miljon besök i månaden, eller 12 miljoner besök per år. Vi multiplicerar inte längre, till större tidsenheter.

Detta antal besök – 12 miljoner – kan vid ett första påseende verka glädjande, men vi är egentligen intresserade av det antal personer som hamnar inom klubbarnas räckvidd. Om vi antar att vi har 12 miljoner personer, så skulle det naturligtvis betyda att var och en bara besöker klubben en gång per år. Och den som går dit en gång var tolfte månad besöker i själva verket den inte alls. Låt oss anta att varje person i medeltal gör ett besök per månad – det är inte särskilt ofta! - då upptäcker vi att alla klubbar sammanlagt omfattar totalt 1 miljon personer!

I verkligheten ser det annorlunda ut. Troligen är det 3-400.000 som ofta går till klubbarna, två eller tre gånger i veckan. Sedan finns det 2-300.000 som går i medeltal en gång per vecka. Och slutligen ett antal som slinker förbi klubben någon gång i månaden. Och det torde finnas ett ganska stort antal som tittar in på klubben då och då, av en slump, tillsammans med någon de känner och så vidare. Men det blir ändå i medeltal en miljon personer, vilket blir ett besök per person i månaden.

Det är naturligtvis en mycket låg siffra, skrämmande låg! Vi ska inte glömma denna siffra – givetvis inte för att klandra de som jobbar på klubbarna, inte alls – utan för att visa hur ytterst begränsat vårt kulturella arbete fortfarande är. Det är statistik av samma sort som den som skildrar läskunnigheten i vårt land, eller antalet barn som inte kan utbildas på grund av brist på skolor, och andra sorgliga siffror.

Dessa siffror visar att vi har mycket, mycket mer att göra än vad vi hittills har gjort. Frågan om att öka klubbarnas utbredning, öka deras dragningskraft på massorna, hänger nära samman med hela vårt kulturella arbete.

Men jag tror att det finns ett villkor som måste betraktas som speciellt viktigt. Om vi inte ställer denna fråga på rätt sätt kommer vi inte ens att återfinna de andra aspekterna på frågan om att öka klubbarnas inflytande. Det handlar om klubarbetets frivilliga karaktär.

Inte ens en antydning om tvång

Angående detta ämne sa den trettonde partikongressen: ”Klubben ska organiseras på grundval av ett frivilligt medlemskap, som i största möjliga mån garanterar ett aktivt och intresserat deltagande från medlemmarna.” Det existerar naturligtvis inget tvång på detta område, åtminstone inget uppenbart eller öppet tvång. Men det kan uppstå oavsiktliga, indirekta, dolda former av tvång. Och i den situation vi står inför är detta problem nyckeln till alla de andra.

Kamrater, arbetarklassen har framför sig staten, partiet, fackföreningarna, kooperativen, liksom klubbarna och så vidare. Genom själva sin natur är staten en våldsapparat, och i tider av revolution, i synnerhet under svåra perioder, är det en apparat för mycket strängt våld. Vi har inte glömt att vi gick igenom krigskommunismen. Och om det blir frågan om att skydda republiken från yttre fiender under besvärliga förhållanden, så kan vi inte lova att vi aldrig kommer att återvända till krigskommunismen.

Staten är en våldsapparat. Det kan inte vara på annat sätt. Till skillnad från staten är partiet en frivillig sammanslutning av likasinnade. Men vårt parti sitter i ledningen för staten, dess öde är nära knutet till statens öde. Därför finns det oundvikligen vissa element av tvång även i vårt partis roll och verksamhet.

De fackliga organisationerna omfattar bredare grupper än partiet. De ställer inga andra villkor på medlemmarna än allmän lojalitet mot klassen. Men även fackföreningarna är direkt, och utifrån en ledande ställning, indragna i att reglera arbetarnas materiella villkor. Via fabrikskommittéerna spelar fackföreningarna i praktiken en mycket viktig roll i fabriken. Även för fackföreningarna gäller ett visst element av maktutövning – om än inte i form av direkt ordergivning. Huruvida detta element av maktutövning känns lättsamt eller hårt beror på fabrikskommittéernas och fackföreningarnas skicklighet, taktisinne och rätta inriktning i sin helhet. Men ändå existerar detta element och det går inte att undvika.

För klubbarna är situationen en helt annan. Här kan det inte finnas och får det inte under några omständigheter finnas någon maktutövning eller ordergivning. Här återkommer vi till det jag började med: leninismen är inte en princip som tvingas på utifrån, som om man skulle säga: ”Här är sanningen – knäböj inför den.” Nej, sådan är inte leninismen. Alla arbetare – och i detta fall alla medlemmar i klubben – måste få chansen att utgå från sina egna erfarenheter och arbeta sig fram till leninismen.

Klubbarna är inte organisationer för att ge order, och ännu mindre är de organisationer för att göra anspråk på makt, inte alls. Varje antydning om detta i klubben eller via den skulle krossa den. Skolan är obligatorisk men klubben är frivillig. Det måste råda en princip om fullständig och ovillkorlig frivillighet i klubbarna. Om arbetarna märker den minsta domderande attityd hos klubbens ordförande eller hos administrationen, så är det ett allvarligt och farligt misstag som måste rättas till.

Inte det minsta tvång! Inte ens en antydning till tvång! Inga order! Inte ens antydning till ordergivning!

Det måste sägas öppet att om arbetare som har kommit till klubben från fabriken upplever ens de

minsta administrativa påtryckningar, så kommer de vid första bästa tillfälle att lämna den och gå till krogen – och det med rätta! Och även bara delvis medvetna arbetare vet att det är nödvändigt med järndisciplin i ett revolutionärt land som omges av fiender på alla sidor. De är beredda att göra militära uppoffringar och arbeta när det behövs gemensamma ansträngningar för att försvara landet. Men när de kommer till klubben – för att utbyta erfarenheter – då ska de kunna känna att de befinner sig bland likar, att saker och ting förklaras på ett vänligt sätt, och att man tar hänsyn till deras bristande kunskaper på ett artigt men enkelt och försynt sätt, att ingen ger order, ingen driver med dem, att det inte finns ens en antydning om tryck utifrån, att de kan känna sig hemma och andas fritt.

Det finns eller håller på att organiseras många sammanslutningar som organiseras på frivillig basis idag: Ner med analfabetism-organisationen, en förening för hemlösa barn, en för hjälp till världsrevolutionens offer, Vozduchoflot [en frivilligorganisation för att gynna uppbygget av ett flygvapen], Dobrochim [en frivilligorganisation för att understödja den kemiska industrin och det kemiska arbetet inom militären]. Det talas också om en förening för att främja biografier, en förening för nya villkor i vardagslivet, och så vidare.

Långt ifrån alltid följer man principen om att bara använda frivilliga. Ofta innebär det i själva verket att man ganska formellt väljer ut eller faktiskt utser en grupp arbetare till ett nytt jobb. Detta är inte tillrådligt och borde inte få ske. Om vi vill att sådana föreningar verkligen ska ha en skolande funktion, så ska de oförbehållsamt befrias från allt tvång, vare sig direkt eller indirekt – inte därför att sådant tvång är betungande utan snarare för att det kanske inte beaktas.

Tag Dobrochim till exempel. Jag väljer denna organisation medvetet, eftersom den är ny och mer specialiserad. Jag diskuterade denna fråga med flera klubbordförande vid en konferens och var helt överens med dem. Som vi snart ska se är inte diskussionen om Dobrochim åtskilt från diskussionen om klubbarbetet. De hänger intimt samman. Vi har bildat Dobrochim som en förening för att främja den kemiska industrin och det kemiska arbetet inom militären. Hur bör den bildas? Om vi slår in på en väg att tilldela fabriken vissa delar, och utse ”frivilliga” till detta arbete, så kommer det inte att leda någon vart. Man kan givetvis välja några personer vid ett allmänt möte, på en motion från fabrikskommittén eller particellen, och kalla dem en kärna till Dobrochim. I statistiken ser allt bra ut, men vad kommer de att göra? Jag vet inte, ni vet inte, och ibland vet de inte ens själva. [Skratt.]

Det avgörande är att hitta folk på fabriken som verkligen är intresserade av dessa frågor och få med dem i arbetet. Varje fabrik och verkstad innehåller säkert en hel massa olika personligheter. Vilken sort siktar vi främst på? I första hand den revolutionära arbetaren eller administratören. Det kravet ställs av den tidsålder vi lever i, av vår tids säregenheter, de uppgifter som partiet, fackföreningarna och regeringen står inför.

Men bland arbetarmassorna finns det många element som är värdefulla i sig själva, men som politiskt är mindre aktiva än andra. Det finns arbetare som är fullt upptagna med produktionen som sådan, som är upptagna av sin specialitet, som vill utvecklas sitt arbete, bättra på sina kvalifikationer och som läser och studerar sina respektive arbetsområden. Det finns arbetare som är mycket intresserade av vetenskap och teknik, inklusive kemi. Det är dessa vi behöver hitta och dra in i arbetet.

Låt oss säga att vi är på en fabrik med 5.000 arbetare. Låt oss till att börja med hitta tre arbetare som själva är intresserade av kemi. Det är ojämförligt mycket bättre än om ett allmänt möte, på en motion från fabrikskommittén, föreslår att flera populära arbetare som redan är överhopade med arbete ska bli experter på kemi. Det leder ingenstans, de som blir utsedda på detta sätt glömmet det efter en månad eller ett halvår, och platserna blir inte fyllda.

Men om en arbetare är mycket intresserad av kemi – och sådana finns det på varje fabrik – då kommer saker och ting att ha en stabil grund. Hur ska man hitta dem? Genom klubben och biblioteket:

det är bara där som deras individuella intressen visar sig – i den sorts böcker de väljer, i deras samtal, i vilka föreläsningar de går och lyssnar på.

Allt eftersom de offentliga angelägenheterna blir alltmer komplicerade och specialiserade behövs det ett noggrant individuellt urval av arbetare, för både små och stora jobb. Bara på så sätt kan fabriken ur sin krets välja de som ska vara aktiva i de olika offentliga organisationerna. Denna sorts individuella urval av arbetare och utvecklingen av deras kvalifikationer utifrån vilka intressen de har, och utifrån deras intellektuella förmåga, kan bara komma till stånd under partiets och fackföreningarnas överinseende med hjälp av ordentligt och brett fungerande klubbar. Alla dessa föreningar ska i sin tur knytas samman via klubbarna, utbyta erfarenheter i klubbarna och därmed utvidga både sina medborgerliga och andra meriter.

Klubbarna och krogen

Kamrater, jag har antytt att arbetarna, om de känner av ens ett indirekt tvång istället kommer att gå till krogen. Men det händer också ibland att krogen kommer till klubben. [*Skratt.*]

Jag vet att detta bara är en del av en stor och svår fråga, och jag tänker inte ta upp frågan om alkoholismen och kampen mot den och alla dess följder här – även om jag tror att vi snart måste ta itu med denna fråga ordentligt, ty den hänger mycket nära samman med hur det ska gå för vårt ekonomiska och kulturella arbete.

Men jag ska bara beröra den del av problemet som hänger samman med klubbarna, och först av allt ska jag återge en liten händelse som verkligen chockade mig, och som jag anser att vi måste offentliggöra för att på ett mer exakt sätt närma oss sanningen.

Händelsen gällde en klubb som hette Lenins Arbetarpalats, och rörde frågan om en matsservering. Det här berättade kamrat Sjugajev – jag har skrivit ner hans berättelse ord för ord: tillståndet till matsservering har tilldelats en privatperson! Varför? Därför att kooperativet och Narpit³ vägrade inrätta en servering om den inte sålde öl.

Klubben visste hur den skulle försvara sina intressen och anlitate en privatperson för att starta serveringen. Denna person tar samma priser som MSPO [= konsumentkooperativ], ger 20% rabatt till klubbmedlemmar, och betalar 70 rubel i månaden i hyra till klubben. Det är en liten men oerhört viktig händelse!

En arbetarklubb vill starta en matsservering. Till vem vänder de sig? Till kooperativet och Narpit, det vill säga offentliga organisationer. Och vad säger kooperativet? Vi gör det inte utan öl, det är inte lönsamt. Vad säger Narpit? Vi tar oss inte an den om det inte finns öl: vi kommer att förlora pengar. Vad gör klubben? Den ger verksamheten till en privatperson, som säljer till klubbmedlemmarna till ett pris som är 20% lägre än de regeringskontrollerade priserna, betalar 70 rubel i månadshyra, och gör, får vi anta, ändå en vinst.

Kamrater, det är en stor skam och skandal att kooperativet och Narpit, eller de företrädare som var inblandade i detta fall, på ett så otillåtet sätt valde att följa minsta motståndets lag, och pressa klubben i riktning mot att förvandlas till en krog. Om klubben bara kan locka till sig folk genom att erbjuda öl, då behöver vi inte oroa oss över något annat. Kroka bara fast arbetaren med öl. (Jag vet inte om man egentligen kan tala en "krok av öl" eftersom öl är flytande, men ändå fungerar öl lika bra som någon annan krok) – fånga honom och hala in honom. Vad är då klubben till för? Det placerar klubben helt vid sidan av. Vilken är kooperativets uppgift? Att lära sig att driva en lunchmatsal med låga priser, att göra en liten vinst och stöda klubben. Men nej, de säger till oss: varför

3 **Narpit** var förkortning för *Narodnos pitanja* (Mat till folket), som var en speciell organisation för att främja offentliga matställen, speciellt vid fabriker. Den fick stöd från fackföreningar, kooperativ och från regeringen.

anstränga sig och göra livet svårt för sig själv (det vore som att agera som en ynkelig privat handelsman!)? Varför finns det överhuvudtaget öl? Låt oss sälja öl så har vi garanterat vår verksamhet utan en massa problem. Det är minsta motståndets lag, som är lika otillåtlig för klubben och kooperativet, eftersom det komprometterar hela verksamheten och är fullständigt nedbrytande.

Detta exempel är särskilt slående, eftersom den privata affärsmannen visade att det gick att klara sig helt utan öl.

För övrigt vet jag inte hur stor andel av de 12 miljoner besöken som kan tillskrivas besök för öl. Hursomhelst är det uppenbart att en matservering med öl förvisso kan förbättra statistiken över besöksfrekvensen. [*Skratt.*]

Det finns de som säger: Nåja, det är trots allt inte så fruktansvärt. Det finns en regel för att hantera sådana situationer – låt bara varje person få dricka två flaskor öl i matsalen. En klok regel – vem skulle kunna förneka det? - men jag vet inte hur man skulle säkerställa att den följs. Troligen skulle man bli tvungen att kontrollera varenda medlem med en manometer för att mäta trycket från lukten av öl. [*Skratt.*] Men en manometer är en ganska dyr leksak och ligger knappast inom räckhåll för vår klubb. Dessutom misstänker jag att klubbordförandena skulle få alltför mycket besvär att se till att två-flaskors-regeln efterlevs, och de har redan problem så det räcker.

Det går naturligtvis att dra massorna till klubben genom att erbjuda öl, men att locka bort dem från krogen med hjälp av öl är samma sak som att driva ut djävulen med hjälp av hin håle. [*Skratt.*] Det kommer inte att leda till särskilt många kulturella framsteg, och dessutom döljer det bara det faktum att klubben inte kan dra till sig massorna av egen kraft, och det är inte det värsta. Det är inte av abstrakta moraliska skäl vi måste kämpa mot att grunda våra klubbar på öl, utan just på grund av att vi först och främst måste ge klubbarna inspiration att locka till sig massorna med hjälp av sina egna individuella kvalitéer och inte med hjälp av den substans som Tolstoj tänkte på när han sa, ”Från den kan man få alla möjliga kvalitéer.”

Jubileumskampanjer och vardagslivets problem

Folk dras till klubben om det finns liv i den, och liv betyder att systematisera de största och viktigaste dagliga erfarenheterna. Utifrån denna synvinkel kan man bara hälsa den senaste partikongressens resolution med tillfredsställelse, det vill säga den resolution som avlägsnade eller åtminstone förändrade en av klubbarbetets byråkratiska sidor – de oräkneliga kampanjerna för att fira olika datum i kalendern.

Så här sa kongressresolutionen i denna fråga: ”När man minskar på antalet kampanjer, och begränsar dem till bara de allra viktigaste, måste man ständigt och outtröttligt belysa de viktigaste internationella och inhemska politiska händelserna som en del av det pågående arbetet.”

Kamrat Suchanov, som leder en av de största klubbarna i Moskva, har faktiskt visat mig en lista över vilka datum som antas firas med kampanjer, och det går inte att låta bli att säga: här över-skuggas de levande av de döda, och det förflutna tynger ner förmågan att svara på det nuvarande.

Det visar sig särskilt tydligt i ett fall, som jag ska återropa för att påvisa behovet att göra en del förändringar i klubbarnas jubileumskalender. Som ni vet upptas en stor del av klubbarnas liv av Pariskommunen. Det var naturligtvis en händelse av stor historisk betydelse. Men allting är relativt: Pariskommunen figurerade mycket mer i historien före Oktober än efter. Dessutom har det sedan Oktober ägt rum ytterst viktiga händelser som vi har bortsett ifrån. I Italien hade den sin egen italienska Kommun i september 1920, som slutade med ett nederlag och seger för fascismen.⁴ I mars

4 Efter Första världskriget växte den revolutionära rörelsen i Italien, och i september 1920 tog arbetarna över fabriker och industrier. Det skrämde socialdemokratien som slog till reträtt varvid proletariatet blev utan ledare. I november

1921 skedde ett heroiskt uppror i Tyskland.⁵ Slutligen uppstod det i Tyskland förra året en mäktig revolutionär rörelse, som slutade med grymmaste av alla nederlag, ett nederlag utan kamp.⁶

Vi i den äldre generationen skolade oss i viss mån inför Oktober på grundval av Kommunens historia. Varenda revolutionär som är det minsta skolad och varenda ung arbetare som studerar idag måste givetvis ha en uppfattning om Pariskommunen. Men det är ojämförligt mycket viktigare för dagens kommunister och unga arbetare som lär upp sig till kommunist att känna till och förstå varför det italienska proletariats revolutionära uppror i september 1920 led nederlag, varför det tyska proletariats revolutionära uppror i mars 1921 led nederlag, och slutligen varför det tyska proletariats enorma, aldrig tidigare skådade revolutionära rörelse 1923 led nederlag. Och om det handlar om att välja mellan Pariskommunen och det tyska proletariats revolutionära rörelse förra året, så måste man rösta på förra året med båda händerna. Varför? Därför att det ger en levande vägledning i dagens händelser. Om de unga arbetarna har oktoberrevolutionen, det italienska upproret, och mars-upproret i Tyskland och förra årets revolutionära rörelse i Tyskland som vägvisare så kommer de att få ett perspektiv på dagens världsrörelse, de kommer att känna händelsernas rytm, de kommer att betrakta revolutionens fortsatta utveckling mer beslutsamt, tillitsfullt och förnuftigt, och de kommer att inse de villkor under vilka den kan segra eller bli besegrad.

Men det räcker inte att bara föra klubbarnas jubileumskalender *närmare* vår tid. Man måste gå i takt med dagens händelser och behov. Här kommer vi till frågor om det dagliga livet. Efter vad jag förstår ska kamrat Pletnov hålla en rapport om detta ämne.⁷ Jag ska därför bara säga några få ord utan att gå in på det i djupet, så kan jag polemisera mot honom senare, på ett teoretiskt och principiellt plan.

Kamrater, på vardagsproblemens område har vi två ytterlighetsuppfattningar, som jag tänker mig kommer att övervinnas med tiden. De är, å ena sidan, *likgiltighet inför frågor om det dagliga livet*, som döljs bakom diverse argument och ibland till och med framträder öppet, och å den andra *att fantisera om det dagliga livet*. Ibland går dessa ytterligheter väldigt bra ihop. Som jag sa försöker man ibland rättfärdiga likgiltighet inför det dagliga livets problem teoretiskt ungefär så här: varför ska vi bry oss om vardagslivets problem? Vardagens vanor och seder tillhör ju trots allt överbyggnaden, men grunden består av den ekonomiska produktionen. När ekonomin förändras, så kommer allt annat att ändras automatiskt... Det låter väldigt marxistiskt. Men i själva verket är det bara väldigt okunnigt. [Skratt.]

Alla överbyggnader reser sig på ekonomiska grundvalar, och om man resonerar på det sättet finns det ingen anledning att studera politik, ty politiken reser sig också på produktionens grundvalar.

hölls den första större fascistiska demonstrationen. De socialdemokratiska ledarna hoppades att de skulle återvinna borgarklassens förtroende mot fascisterna, och hindrade arbetarna från att bekämpa Mussolinis band. Men borgarna anslöt sig till fascisterna. I sista minuten utlyste socialdemokraterna en generalstrejk, men de demoraliserade och förvirrade arbetarna svarade inte och fascisterna kunde stärka sitt grepp. Denna utveckling analyseras av Trotskij i kapitlet "Lärdomarna från Italien" i *Vad härnäst? Det tyska proletariats ödesfrågor*, i [Kampen mot nazismen i Tyskland](#), på marxistarkiv.se

- 5 I mars 1921 uppmanade det tyska kommunistpartiet till väpnat uppror för att gripa makten. Uppmaningen kom under kampen mot den socialdemokratiska reaktionen i gruvdistrikten i centrala Tyskland. Aktionen krossades efter två veckor. Komintern fördömdeaktionen och ultravänsteristernas teori om att "sporra" arbetarna.
- 6 1923 ledde den svåra ekonomiska krisen och Frankrikes invasion av Ruhr till att det uppstod en revolutionär situation i Tyskland. Större delen av arbetarklassen vände sig till kommunistpartiet för stöd, men partiledningen vacklade och missade ett ytterst gynnsamt tillfälle att kämpa om makten, vilket gjorde det möjligt för de tyska kapitalisterna att återta initiativet. Kremls ansvar för att missa denna möjlighet var en av anledningarna till den tyska Vänsteroppositionens bildande i slutet av 1923.
- 7 **Valerian F Pletnov** (1886-1942) gick med i bolsjevikpartiet 1904. Från december 1920 till 1932 var han ordförande för Proletkults centralkommitté. Utsågs i februari 1921 till ledare för Glavpolitprosvets konstavdelning. Både Krupskaja och Lunatjarskij angrep Pletnovs artiklar i *Pravda*.

Men poängen är att grunden inte kan förändras utan politik, ty det är politiken som är verktyget för att förändra den ekonomiska grunden. Samma sak gäller vardagslivet: vanor och seder formas på grundval av speciella produktionsformer, men de kännetecknas av att de sackar efter förändringar i ekonomin, och man måste driva dem framåt med hjälp av den revolutionära piskan. Och om revolutionen sitter vid makten, så kan den göra det med hjälp av organiserade påtryckningar, med hjälp av exemplets makt, genom propaganda, etc.

Vi kan naturligtvis inte hoppa över våra ekonomiska grundvalar och skapa någon sorts utopiska samhällen i vårt nuvarande fattiga tillstånd, utan att ha byggt de ekonomiska förutsättningarna för sådana kommuner. Just det är uppgiften. Den motsatta ytterligheten, att fantisera om vardagsproblemen, är detsamma som att antingen försöka springa förbi det som är ekonomiskt möjligt eller att falla in i allmänna abstraktioner, att vända sig från de verkliga ekonomiska möjligheterna och ersätta det gemensamma samhällliga arbetet att omvandla dagens liv med individuellt moraliserande, det vill säga att pumpa de enskilda individerna fulla med exakta principer om hur man ska bli en bättre människa, en metod som sällan visar sig vara till nytta.

Jag känner till tre försök att upprätta en Förening för vänner till ett Nytt liv... Enligt min uppfattning är själva namnet olyckligt. Det kan få folk att tänka i fel banor. Det vore mycket mer anspråkslöst att säga Förening för att förbättra proletariats levnadsvanor. Då skulle inte namnet peka så mycket i riktning mot att skapa en "proletär kultur".

Som jag sa, känner jag till tre försök: ett i Moskva var helt dödfött. Det utfärdades en proklamation men den mötte inget gensvar, och det var inte mer än rätt, för vad fanns det att svara på? [Skratt.] För det andra fick jag ett brev från Charkov om en Förening för vänner till ett Nytt liv, uppenbarligen från några unga kamrater som har inspirerats av de allra bästa föresatser, men som jag är rädd gör sig skyldig till idealistiska fantasier. Härom dagen fick jag så ett liknande brev från Kazan, också det från unga kamrater.

I Charkov ställde man sig uppgiften att inplantera en kommunistisk etik, estetik, etc. Allt ställdes på ett alltför allmänt sätt, på ett alltför omfattande och idealistiskt sätt. När jag började läsa programmet, visade det sig att de med kommunistisk etik menade kampen mot fylleri, slarv, fult språk, etc. Det är de allra mest vällovliga mål, men beteckningen "kommunistisk etik" är alltför svepande. Till och med en kulturell borgare skulle ju kunna hamna under den rubriken, en som inte gillar smuts, som knappt blir berusad någon gång eller svär högt, åtminstone inte offentligt. [Skratt.]

I Kazan har de unga kamraterna ställt sig uppgiften att "organisera livet på ett vetenskapligt sätt". Således var deras organisations initialer NOZj [*Nautjnaja Organizatsia Zjizni*], det vill säga ordet för kniv. Kamrater, jag är rädd för att det inte är en särskilt bra idé att denna sorts NOZj skulle hamna i oerfarna händer. [Skratt och applåder.] Med det vill jag inte fördöma kamraternas initiativ i Charkov och Kazan, inte alls. Men man önskar att initiativen skulle styras in i mer realistiska och praktiska kanaler.

Redan när jag för första gången hade tillfälle att skriva om detta ämne, i min bok om vardagslivets problem, uttryckte jag allvarliga farhågor: å ena sidan, sa jag, vore det en frestande tanke att organisera ett samhälle som tar itu med vardagslivet, men å andra sidan fanns faran att ett sådant samhälle inte skulle ha fast grund under fötterna, och glida iväg i riktning mot visionära fantasier. Och det ser ut som om det är precis vad som händer.

Med vilka medel kan samhället egentligen revolutionariseras? Genom att agera direkt mot dess beståndsdelar. Via Narpit, som inrättar offentliga matinrättningar. Via huskooperativ, som ska omvandla grunderna för det dagliga livet i hushållet. Via organisering av daghem. Via klubbar. Via bibliotek. Via frivilligorganisationer som tar upp kulturella uppgifter, som en förening för filmens

vänner, om vi verkligen vill bilda något som kommer att få biografierna ur sitt dödläge. Med andra ord räcker det inte att organisera sig kring den abstrakta idén om ”det nya livet”. Istället behövs det en hel rad organisationer som ställer sig själv klara praktiska uppgifter på det dagliga livets område. Bara på det sättet kan vi revolutionarisera livet.

Dessa praktiska organisationer med ett enda ändamål passar inte för visionära fantasier. Ett sådant arbete har ingen hjälp av pratkvävar. Om ni är Narpit, så måste ni tillhandahålla mat, inrätta offentliga matinrättningar, och efteråt kommer vi att kontrollera hur många som kommer till matsalarna och hur nöjda de är med det ni serverar. Om ni är Narpit, och Leninpalatset ber er inrätta en matservering för dem, så ge dem inget ultimatum om öl, för i så fall har ni inget med oss att göra. Samma sak gäller kooperativet.

Vi har redan de första verktygen för att påverka vardagslivet och omvandla det. Dessa verktyg är fortfarande svaga, de behöver stärkas, utvecklas, ställas under offentlig kontroll, och det behöver skapas nya speciella organ jämsides med dem för att påverka andra delar av vardagslivet. För att föra samman de angivna organisationernas lösryckta erfarenheter måste vi jämte detta, *på den befintliga grundvalen*, organisera ett samhälle för att förbättra livet, och kanske till och med ett samhälle för ”det nya livet”, men inte som en tom abstraktion utan med kooperativen, Narpit, de kommunala bostäderna, etc som grund. Och en sådan organisation skulle bestå av ledare, delegater och medlemmar från de existerande organisationerna och institutionerna.

Under arbetet att tillgodogöra sig de olika ”vardagslivs”-organisationernas erfarenheter borde arbetarklubbarna få en mycket viktig plats. Innanför sina fyra väggar kommer klubben att samla personer som arbetar på det dagliga livets olika områden, vare sig det är på fabriks-, distrikts- eller stadsnivå. Den kommer att föra samman dem för att diskutera och utbyta åsikter om de problem de står inför. Här kommer den allmänna opinionen att formas, och utgöra ett sätt att kontrollera och tygla alla de institutioner och företag som är inblandade i samhällets vardagsliv.

Enligt min uppfattning är detta det enda realistiska sättet att omorganisera vardagslivet. Längs dessa linjer kommer vi att övervinna både likgiltighet och fantasier.

Antireligiös propaganda

Låt oss än en gång stanna vid frågan om den antireligiösa propagandan, som en av de viktigaste uppgifterna på vardagslivets område. Även här citerar jag ur den trettonde kongressens resolution. Det är kort: ”Betydande uppmärksamhet ska riktas på propaganda för att främja naturvetenskaperna (antireligiös propaganda).” Jag minns inte om denna formulering har använts tidigare, att sätta antireligiös propaganda i parentes efter ”propaganda för att främja naturvetenskaperna”. Även om så är fallet, så har det här bekräftats på ett myndigt sätt. Det är ett krav att närma sig ett gammalt problem på ett nytt och annorlunda sätt.

Under gynnsam inverkan av den stimulans som er kongress har skapat, bara själva det faktum att den sammankallas, har jag blivit tvungen att titta igenom en hel del publicerat material som jag vanligtvis inte skulle haft tid att gå igenom, i synnerhet den satiriska tidningen *Bezbozjnik* (Den Gudlöse), som innehåller en hel del teckningar, varav en del riktigt effektfulla, av några av våra bästa tecknare, en tidskrift som säkert har en positiv roll att spela inom vissa kretsar, speciellt i städerna, men som trots det knappast är inne på rätt spår i kampen mot de religiösa vidskepligheterna. I nummer efter nummer pågår på sidorna en outtröttlig duell mellan Jehova, Kristus och Allah, en kamp man mot man mellan den talangfulle konstnären Moor⁸ och Gud. Vi står alla givetvis helt och

⁸ **Moor** var en pseudonym för Dimitrij S Orlov (1883-1946), en framstående karikatyrtecknare och skämttecknare. Han arbetade sedan oktoberrevolutionen för det statliga förlaget. Tecknade 1920 affischer för Röda armén och den hösta politiska ledningen. 1921 gjorde han affischer för att bekämpa svälten. Blev efter 1922 vanlig skämttecknare

hållet på Moors sida. Men om det vore allt vi gör, eller om det var vårt huvudsakliga arbete, då är jag rädd för att duellen blir oavgjord...

Hursomhelst står det helt klart och utom allt tvivel att vi för närvarande inte kan hålla vår anti-religiösa propaganda på en nivå av direkt kamp mot Gud. Det räcker inte för oss. Vi ersätter mysticismen med materialism, utvidgar först av allt massornas kollektiva erfarenheter, ökar deras aktiva inflytande över samhället, vidgar horisonten för deras faktiska kunskaper, och med det som grund slår vi när det så behövs mot de religiösa fördomarna.

Frågan om religionen har en oerhörd betydelse och är nära knuten till det kulturella arbetet och uppbygget av socialismen. I sin ungdom sa Marx: "Kritiken av religionen är grunden för all annan kritik." I vilken mening? I den meningen att religionen är en sorts påhittad kunskap om universum. Detta påhitt har två källor: människans svaghet inför naturen, och de sociala relationernas brist på sammanhang. Människan fruktade naturen eller ignorerade den, kunde analysera de sociala relationerna eller ignorera dem, och försökte tillfredsställa sina behov genom att skapa fantastiska bilder, begåva dem med en inbillad verklighet och knäböja inför sina egna skapelser. Grunden till detta påhitt är människans praktiska behov att kunna orientera sig, ett behov som i sin tur uppstår ur de villkor hon lever under i sin kamp för existensen.

Religionen är ett försök att anpassa sig till den omgivande miljön för att kunna klara av kampen för tillvaron. Denna anpassning har praktiska regler som passar den. Men det hela hör ihop med myter, fantasier, vidskepelse, överklig kunskap.

Precis på samma sätt som kulturen är insamlade av kunskap och färdigheter, så är kritiken av religionen grunden till all annan kritik. För att röja vägen för en riktig och verklig kunskap måste man avlägsna all påhittad kunskap. Men det stämmer bara om man ser på frågan i sin helhet. Historiskt hör den faktiska kunskapen, i olika form och proportioner, inte bara hos individen utan också under utvecklingen av hela klasser, ihop med religiösa fördomar. Kampen mot en speciell religion eller mot religionen i allmänhet, och mot all sorts mytologi och vidskeplighet, är i allmänhet bara framgångsrik när den religiösa ideologin krockar med en speciell klass' behov i en ny samhällelig omgivning. Med andra ord när samlandet av kunskap och behovet av kunskap inte passar med religionens sanningar, då kan ett slag med en kritisk kniv ibland räcka för att religionens skal ska falla av.

Framgångarna för de senaste årens antireligiösa tryck beror på att de avancerade skikt inom arbetarklassen som gick igenom revolutionens skola, det vill säga skaffade sig en aktiv inställning till regeringen och samhällets institutioner, att dessa skikt med lätthet har skakat av sig skalet av religiösa fördomar som hade undergrävts av den tidigare utvecklingen. Men situationen förändras avsevärt när den antireligiösa propagandan utvidgas till mindre aktiva befolkningsskikt, inte bara i byarna utan också i städerna. Den faktiska kunskap som de har skaffat sig är så begränsad och fragmentarisk att den kan finnas jämsides med religiösa fördomar. Om inte den öppna kritiken av dessa fördomar har något stöd i personliga och gemensamma erfarenheter så leder den inte till några resultat. Man måste alltså angripa dem från en annan vinkel och utvidga de sociala erfarenheterna och den verklighetstroga kunskapen.

Medlen för detta varierar. Offentliga matsalar och daghem kan ge en revolutionär sporre till en hemmafrus medvetande och kan skynda på hennes brytning med religionen enormt. För bonden kan samma roll spelas av kemisk besprutning för att avlägsna ohyra. Själva det faktum att arbetande män och kvinnor deltar i klubbarnas liv och lämnar familjebostädernas trånga lilla bur med sina ikoner och lampor med avgudabilder, öppnar en väg till frihet från religiösa fördomar. Och så vidare. Klub-

barna kan och måste på rätt sätt bedöma hur hårdnackade de religiösa fördomarna är, och hitta indirekta sätt att komma runt dem genom ökade erfarenheter och kunskaper. Så även under den anti-religiösa kampen omväxlar perioder av frontalangrepp med perioder av blockader, undergrävande arbete och kringgående manövrar. Allmänt sett har vi just gått in i en sådan period, men det innebär inte att vi i framtiden inte på nytt kommer att gå till direkt angrepp. Vi måste bara förbereda oss.

Har vårt angrepp på religionen varit legitimt eller orättfärdigt? Legitimt. Har det lett till några resultat? Det har det. Vilka har det dragit till oss? De som genom tidigare erfarenheter har varit beredda att helt frigöra sig från de religiösa fördomarna. Och hur går vi vidare? Det finns fortfarande de som inte ens de mäktiga erfarenheterna från Oktober kunde frigöra från religionen. Och här kan inte antireligiös kritik, satir, karikatyrer och liknande åstadkomma så mycket. Och om man pressar på alltför hårt kan de till och med leda till motsatta resultat. Man måste borra i berget – och gudarna ska veta att berget är hårt nog! - packa i dynamitgubbar, dra ledningar till tändhattarna, och... efter ett tag smäller det igen och ytterligare en bit faller bort, det vill säga ett nytt skikt av personer rycks loss från de breda massorna... Resolutionen från partikongressen säger att vi på detta område för närvarande måste gå från explosioner och angrepp till det mer långdragna undergrävande arbetet, först och främst genom att främja naturvetenskaperna.

För att visa hur ett oförberett frontalangrepp ibland kan ge helt oväntade resultat, ska jag berätta om ett mycket intressant exempel, som hände nyligen, och som jag bara känner till muntligen, eftersom det tyvärr inte har blivit belyst i pressen ännu. Det härrör från det norska kommunistpartiets erfarenheter. Som ni troligen kommer ihåg splittrades detta parti 1923 i en opportunistisk majoritet under ledning av Tranmael,⁹ och en revolutionär minoritet som var troget den Kommunistiska internationalen. Jag frågade en kamrat som bodde i Norge hur Tranmael lyckades erövra majoriteten – givetvis bara tillfälligt. Som ett av huvudskälen återopade han de norska fiskarnas religiösa bakgrund. Som ni känner till har det kommersiella fisket en låg teknologisk nivå, och styrs helt av naturen. Det är grunden till fördomar och vidskepelse. Och kamraten som berättade om denna händelse sa skämtsamt, att religionen för de norska fiskarna är något av en sorts skyddskläder.

I Skandinavien fanns det också intellektuella och akademiker som flirtade med religionen. De fick helt berättigat stryk med marxismens skoningslösa piska. De norska opportunisterna utnyttjade på ett skickligt sätt detta för att få fiskarna att gå mot den Kommunistiska internationalen. Fiskaren, en revolutionär som i sitt hjärta känner stark sympati för Sovjetrepubliken, sa till sig själv: "I grund och botten handlar det om detta. Antingen måste jag vara för Kommunistiska internationalen, och gå utan Gud och fisk [*skratt*], eller så måste jag med tungt hjärta bryta med internationalen." Och bröt gjorde han... Det illustrerar hur religionen ibland kan skära djupt till och med inom den revolutionära politiken.

Det gäller naturligtvis i ännu högre grad för våra bönder, vars traditionellt religiösa bakgrund hänger nära samman med villkoren för vårt efterblivna jordbruk. Vi kommer att kunna besegra de djupt rotade religiösa fördomarna bara genom att ge bönderna och jordbruket elektricitet och kemi. Det betyder givetvis inte att vi inte ska dra fördel av varje teknisk förbättring och överhuvudtaget varje socialt framsteg för den antireligiösa propagandan, för att uppnå en delvis brytning med det religiösa tänkandet. Nej, allt detta är lika obligatoriskt som tidigare, men vi måste ha ett riktigt övergripande perspektiv. Man kan inte nå några avgörande framgångar genom att helt enkelt stänga kyrkor, som man har gjort på vissa ställen, och med hjälp av andra administrativa överdrifter, utan det bereder tvärtom vägen för en starkare återgång till religionen.

⁹ **Martin Tranmael** (1879-1967) ledde det norska Arbeiderpartiet och var redaktör för dess största tidning. Han gick emot Kominterns exekutivkommittés krav att utesluta vissa av partiets politiskt oliktankande medlemmar och bröt senare helt med internationalen. Verkade sedan för och hjälpte till att ansluta Arbeiderpartiet till den socialdemokratiska Andra internationalen.

Om det stämmer att kritiken mot religionen är grunden för all annan kritik, så är det under vår epok lika sant att elektrifieringen av jordbruket är grunden för att rensa undan böndernas vidskeplighet. Jag skulle vilja citera några anmärkningsvärda ord av Engels, som tills helt nyligen var okända, och som handlar om vikten av att elektrifiera jordbruket.

För inte länge sedan publicerade kamrat Rjazanov för första gången Engels brevväxling med Bernstein och Kautsky – utomordentligt intressanta brev.¹⁰ Ju mer material av den gamle Engels som når dagens ljus, desto mer fascinerande visar han sig vara, både ur ideologisk synvinkel och som person. Jag ska nu citera honom direkt när han talar om frågan om elektrifiering och hur man ska övervinna klyftan mellan stad och land.

Brevet skrevs av Engels till Bernstein 1883. Ni minns att den franska ingenjören Deprez 1882 upptäckte ett sätt att överföra elektrisk energi genom en ledning. Och om jag inte missminner mig visade han vid en utställning i München – hursomhelst någonstans i Tyskland – hur man kunde överföra elektrisk energi på en eller två hästkrafter i omkring 50 kilometer. Det gjorde ett enormt intryck på Engels, som var oerhört känslig för uppfinningar på det naturvetenskapliga, tekniska, etc området. Han skrev till Bernstein: ”Deprez’ senaste uppfinning... befriar industrin från alla lokala begränsningar, och gör det möjligt att använda även den mest avlägset belägna vattenkraft. Och även om den till en början bara kommer att användas av städerna, så måste den till slut bli *en ytterst mäktig hävstång för att avskaffa motsättningen mellan stad och landsbygd.*”

Vladimir Iljitj kände inte till dessa rader. Denna brevväxling har nyligen publicerats. Den hade hållits dold i Tyskland, i Bernsteins ägo, tills dess kamrat Rjazanov lyckades få tag på den. Jag vet inte om ni kamrater inser med vilket sträng uppmärksamhet, och ändå stor ömhet, Lenin noggrant brukade studera sina läromästares, Marx’ och Engels’, verk och hela tiden hittade nya bevis på deras insikt och skarpsinne, deras tänkandes allmängiltighet, deras förmåga att se långt förbi sin tid. Jag tvivlar inte på att detta citat – där Engels samma dag som man har visat en metod för att överföra elektricitet över långa avstånd, tittar över huvudet på industrin och ser byn och säger att denna nya uppfinning är en kraftfull hävstång för att avskaffa motsättningen mellan stad och land – jag tvivlar inte på att Lenin skulle ha gjort detta citat till vardagsmat i partiets tänkande. När man läser detta citat är det nästan som om den gamle Engels samtalar med Lenin från havsbotten (Engels kremerades och askan spreds i enlighet med hans önskan i havet)...

Kamrater! Processen att utrota religionen är dialektisk. Under processen finns det perioder med olika tempo, som beror på kulturens övergripande tillstånd. Alla klubbar måste vara observationspunkter. De måste hjälpa partiet att orientera sig under denna uppgift, hjälpa det att hitta det rätta ögonblicket och hålla rätt takt.

Religionen kommer att kunna avskaffas helt och hållet först när vi har byggt upp ett fullt utvecklat socialistiskt system, med andra ord en teknologi som befriar människan från allt förnedrande

10 **Friedrich Engels** (1820-1895) var Marx närmaste medarbetare och grundade tillsammans med honom den moderna vetenskapliga socialismen. Hans brev gavs 1924 ut på engelska av Marx-Engelsinstitutet (*Marx and Engels Archive*, vol I).

Breven redigerades av **David B Rjazanov** (1870-1938), en historiker och filosof som anslöt sig till bolsjevikerna 1917. Han organiserade Marx-Engelsinstitutet men drog sig senare tillbaka från det politiska livet. Hans noggranna inställning till partihistorien gjorde honom dock misshaglig för Stalin. Han kom därför att hamna bland de svarande vid rättegången mot det s.k. ”mensjevnikiska centrat” 1931, som anklagades för att smida ränker för att återupprätta kapitalismen. Rjazanov blev landsförvisad.

Eduard Bernstein (1850-1932) var den tyska socialdemokratins första ”revisionistiska” teoretiker. I sin *Evolutionary Socialism* skrev han att man kunde uppnå socialismen genom att successivt demokratisera kapitalismen och att arbetarrörelsen måste överge klasskampen till förmån för klassarbete med den ”progressiva” borgarklassen.

Karl Kautsky (1854-1938) ansågs före första världskriget vara marxismens främste teoretiker. Under kriget övergav han dock internationalismen och gick senare mot den ryska revolutionen.

beroende av naturen. Det går bara att uppnå under samhällsförhållanden som är fria från hemlighetsmakeri, som är helt igenom överskådliga och inte förtrycker människor. Religionen översätter naturens och samhällsförhållandenas kaos till ett språk av orimliga bilder. Bara genom att avskaffa kaoset på jorden kan man för evigt avskaffa dess religiösa återspeglning. En medveten, förnuftig, planerad ledning av samhällslivets alla aspekter kommer för all tid att avskaffa all mysticism och annat djävulskap.

Kulturellt arbete och "proletär kultur"

Kamrater! Jag har redan sagt viktigaste som jag hade skrivit upp att säga om klubbarna. Utöver det vill jag bara ställa detta arbete i ett visst perspektiv, som enligt min uppfattning på bästa sätt kan framställas om vi intar en kritisk hållning till frågan om klubbarna som "den proletära klasskulturens smedjor".

Jag tar upp kamrat Pletnovs formulering. Jag tänker inte polemisera med honom därför att jag inte värderar hans kulturella arbete, som jag precis som ni tvärtom ger den allra största betydelse, utan därför att jag tycker att det finns vissa faror i hans sätt att ställa frågan teoretiskt. I 1923 års upplaga av sitt arbete om klubbarbetet säger Pletnov: "Som sådan ska klubben för alla sina medlemmar bli en smedja där den proletära klasskulturen skapas. Vi måste så kraftfullt som möjligt betona att skapandet av den proletära kulturen är en process av klasskamp, en logisk fas i proletariatets kamp (jag upprepar, kamp!) mot den borgerliga makten." I en artikel från i år upprepas samma formulering, men med en intressant förändring: "Klubben är centrum för att utveckla proletariatets samhälleliga medvetenhet, där proletariatet skapar *element* till den proletära klasskulturen." Tidigare sa han "proletär klasskultur", men här säger han "*element* till en proletär klasskultur", han framställer det alltså något mer försiktigt.

Kamrater, det är inte på grund av principrytteri eller kinkighet, utan av principiella och praktiska skäl, som jag tvingas påpeka att detta är fel sätt att ställa frågan. I den redan citerade artikeln, diskuterar kamrat Pletnov med en fackföreningsmedlem (jag har inte läst dennes artikel) och ger en enligt min uppfattning helt riktig allmän beskrivning av klubbarbetet, men han avslutar med en teoretisk formulering som halvt om halvt raserar artikelns grundläggande tes.

Hur ska klubbarna egentligen kunna skapa en ny proletär klasskultur? Vad betyder det? I en av sina sista artiklar, "Dagboksblad",¹¹ skrev kamrat Lenin om den proletära kulturen. Dessa rader har citerats ett flertal gånger, ofta för att dölja tankegångar som står i direkt motsättning till citatet – en teknik som man bara alltför ofta stöter på. Så här sa Lenin: "Medan vi pratar om den proletära kulturen och dess förhållande till den borgerliga kulturen", så visar det sig att vi är kulturella dumhuvuden i fråga om skolor, och så vidare. "Det visar hur mycket viktigt grovarbete vi ännu måste utföra för att nå upp till en vanlig civiliserad västeuropeisk stats nivå."

Hos Lenin ligger betoningen här på "vanlig civiliserad", det vill säga *borgerlig*. Det är alltså den nivå vi först av allt måste uppnå! I sin artikel "Om Kooperationen"¹² säger Lenin: "idag förskjuts [tyngdpunkten] till det fredliga organisatoriska 'kulturella' arbetet." Och längre fram: "Men lämnar man [de internationella förhållandena och den internationella kampen] åsido och begränsar sig till de inre ekonomiska förhållandena, så förflyttar sig nu tyngdpunkten i vårt arbete faktiskt till upplysningsverksamheten." Men kamrat Pletnov använder alltid ordet "kulturbärare" (det vill säga att kultivera) föraktfullt och ställer det mot att "skapa en proletär kultur".

Hur ska man förstå termen "proletär kultur"? På vilket sätt kan klubbarna bli den proletära kulturens

11 Lenin, *Valda verk i 10 band*, bd 10, s 528-33. - öa.

12 Lenin, *ibid*, bd 10, s 534-41. - öa.

smedja? Hur? Ty även om klubben är en mycket viktig och livsavgörande del av vår samhällsstruktur så är den bara en del, som av sig själv absolut inte kan skapa något som på ett kvalitativt sätt skiljer sig från det som samhället i sin helhet ger upphov till. Så i vilken mening kan klubben bli en smedja för den proletära klasskulturen? Och återigen måste man före allt annat besvara frågan: hur ska man förstå ordet ”proletär kultur”?

Vi använder alla medel, inklusive klubbarna, för att bygga upp en socialistisk ekonomi, ett socialistiskt samhälle, och följaktligen en socialistisk, klasslös kultur. Men innan vi har uppnått det återstår fortfarande en långvarig övergångsperiod, som också kommer att ha en egen sorts kultur, som under en tid kommer att vara mycket dåligt utformad och motsägelsefull. Jag vill tro att det är just denna övergångsperiod som ni vill benämna ”proletär kultur”. Ord kan naturligtvis användas på olika sätt, och vi ska inte gräla om ord. Men för att nå frågans kärnpunkt utan misstag måste vi slå fast vad orden betyder.

Låt mig för att jämföra ta en annan, liknande term. Vi rör oss framåt mot en socialistisk ekonomi via en övergångsperiod. Vad ska man kalla ekonomin under denna övergångsperiod? Vi kallar den NEP. Är det en vetenskaplig term? Inte på minsta sätt. Det är en vedertagen beteckning i brist på bättre. Ofta talade Vladimir Iljitj om vår övergångsregim som statskapitalism, men när han gjorde det lade han alltid till orden ”inom citationstecken”, eller så kallade han det ”statskapitalism av en mycket, mycket speciell sort”. Många personer förstår inte detta förbehåll, och säger *statskapitalism* oförbehållsamt, och kallar till och med våra statliga företag och karteller för ”statskapitalistiska organ”, vilket givetvis är alldeles fel, vilket Vladimir Iljitj förklarade i sin artikel ”Om kooperativen”.

Således föreslog Lenin en högst villkorlig term (inom citationstecken!), ”statskapitalism”, för systemet under övergången till socialismen. Om ni så önskar kan vi kalla denna ekonomiska övergångsperiod för ”att skapa en proletär ekonomi”. Jag tycker inte om termen eftersom den inte uttrycker frågans kärnpunkt (att hela innehållet befinner sig i ett övergående tillstånd), men om de propsar på det och erbjuder sig att använda citationstecken, eller ännu hellre dubbla citationstecken, så är jag nästan beredd att säga, ”OK, vad ska man göra? Om det skulle få kamrat Pletnov att må bättre.” [*Pletnov från sin plats: ”Aldrig!” Skratt.*] Desto bättre.

Men det finns verkligen en fullständig parallell här: om termen proletär kultur ska tas på allvar, så borde den ha en grundval i form av en proletär ekonomi – i synnerhet som kulturen har en tendens att sacka efter den ekonomiska grunden lite. Men om ni (med full rätt!) vägrar att kalla vår övergångsekonomi för en ”proletär klassekonomi”, då har ni likaså undergrävt det abstrakta begreppet proletär kultur.

Vad kännetecknar vår ekonomi? I sin bok om naturaskatten förklarade Lenin att vår övergångsekonomi innehåller rester av ett patriarkaliskt samhälle, ett oräkneligt antal inslag av småvaruproduktion, privatkapitalistiska inslag, statskapitalistiska inslag, och slutligen inslag av en socialistisk ekonomi. Tillsammans utgör detta övergångsperiodens ekonomi, som kan kallas ”statskapitalism” (inom citationstecken!) eller – som någon har föreslagit – en ”socialistisk marknadsekonomi”.

Det går att komma överens om terminologin, men man måste helt och hållet förstå begreppen det handlar om. Och vad består övergångsperiodens kultur av? Av fortfarande mycket mäktiga rester av den aristokratiska periodens kultur – och allt är inte värdelöst. Vi ska inte kasta ut Pusjkin och Tolstoj. Vi behöver dem. Den består också av inslag av borgerlig kultur, först och främst borgerligt tekniskt kunnande som vi behöver ännu mer. Vi lever fortfarande på grundval av borgerligt tekniskt kunnande och i avsevärd del på basis av borgerliga specialister. För tillfället har vi ännu inte byggt några egna fabriker, utan arbetar i dem som vi tog ur borgarklassens händer. Övergångsperiodens

kultur består vidare av en överväldigande småborgerlig, det vill säga i första hand bonde-, brist på kultur.

Vår kultur består också av vårt partis och vår regerings ansträngningar att höja proletariats, och därefter böndernas, kulturella nivå – om så bara till ”en vanlig civiliserad nations” nivå. Den består också av vårt socialistiska uppbygge, och slutligen av vårt kommunistiska ideal som vägleder allt vårt uppbyggnadsarbete.

Där har ni de komplicerade och motsägelsefulla element som finns i övergångsperiodens kultur (och brist på kultur). Hur ska då klubbarna kunna skapa en proletär klasskultur? För mig är det helt obegripligt! Genom att koppla samman och smälta samman arbetarnas lösryckta erfarenheter, hjälper klubbarna dem att omvandla sina erfarenheter till politikens, litteraturens och konstens språk, och höjer på så sätt den kulturella nivån hos vissa skikt inom proletariats och underlättar det socialistiska uppbygget för dem – det är odiskutabelt. Men på vilket sätt kan klubben som sådan skapa en proletariats klasskultur? Det innebär faktiskt att man gör betydande eftergifter till en laboratorieuppfattning av kulturen. Man kan naturligtvis plocka ut dussintals kunniga unga arbetare, och med hjälp av laboriemetoder lära dem att skriva vers, måla och skriva drama. Är det användbart? Ytterst användbart. Men de måste på ett realistiskt sätt inse sin plats och roll i landets övergripande ekonomiska och kulturella utveckling. Och att ge dem perspektivet att skapa en proletär kultur med hjälp av klubbarna är att leda in dem på en väg som kan få dem att vända ryggen åt massorna, det vill säga från det verkliga arbetet att skapa en socialistisk kultur, och försöka ställa de små cirklarnas ”rena” arbete mot detta arbete, vilket redan har försökts. Det är möjligt med sådana återfall. Men det är uppenbart att skapandet av någon sorts proletär kultur med hjälp av Bogdanovs laboriemetoder inte har något gemensamt med leninismen.¹³

Det är sant att även Lenin ibland använde begreppet ”proletär kultur”, men man bör notera att han bara använde det 1919 och 1920, och såvitt jag minns slutade han använda det just därför att han var rädd för att han om än indirekt, alltså genom att använda en term som inte var tillräckligt exakt, skulle kunna ge stöd åt en felaktig ståndpunkt. Men i vilken mening talade Lenin då om proletär kultur? I sitt tal till den ungdomsförbundets tredje allryska kongress 1920,¹⁴ sa han: ”Proletär kultur måste vara *den logiska utvecklingen av de förråd av kunskaper* som mänskligheten skapat under det kapitalistiska samhällets, godsägarsamhällets, ämbetsmannasamhällets förtryck.” Lägga märket till att han sa ”logisk utveckling”, och inte antydde något om att ”kämpa” eller ”skapa” kultur i klubbarna. En planerad, regelbunden utveckling inom ekonomin, i skolorna, i regeringen, i allt vårt arbete, under allt vårt uppbygge mot socialismen. Alltså använde Lenin bara termen ”proletär kultur” för att bekämpa Bogdanovs idealistiska, laborieinriktade, schematiska tolkning av den. Framförallt behöver vi läskunnighet – vanlig läskunnighet, politisk läskunnighet, läskunnighet under det dagliga arbetet, hygienisk läskunnighet, läskunnighet på litteraturens område, på underhållningens område... Ur en läskunnighet på alla dessa områden kommer det att uppstå en allmän *kulturell läskunnighet*.

Märk väl att de kommer att säga att detta låter som ett klasslöst begrepp. Inte alls! Proletariats är den härskande klassen hos oss – och det är just det diskussionen handlar om – det är just proletariats som ska skilja ut de viktigaste, mest trängande och grundläggande sakerna ur de kulturella förråd som de andra klasserna har samlat ihop. För närvarande måste proletariats tillägna sig kulturens första delar: allmän läskunnighet och de fyra räknesätten. Om hela landet kunde läsa och kände till

13 **Alexander A Bogdanov**, (1873-1928) blev bolsjevik 1903. 1908 ledde han en ”bojkottendens” som menade att partiets måste arbeta med strängt illegala organisationer under den pågående reaktionsperioden. Blev 1909 utesluten ur bolsjevikpartiet. Efter oktoberrevolutionen organiserade och ledde han *Proletkult*. Efter 1921 sysslade han med vetenskapligt och medicinskt arbete.

14 Lenin, *Valda verk i 10 band*, bd 10, s 88-105. - öa.

de fyra räknesekten, så skulle vi praktiskt taget leva under socialismen, ty som vi har hört är socialismen inget annat än ett samhälle bestående av kultiverade, det vill säga först och främst läskunniga, samverkande producenter.

Proletariatet vid makten härskar över staten. Det är det vi talar om, om att höja proletariatets kulturella nivå. Här har vi det grundläggande klasskriteriet, inte bara subjektivt utan också objektivt. Men vi kan inte ta klubben och säga till den, ”Skapa en proletär klasskultur!”, ty då skulle den vända ryggen åt proletariatet och utestänga sig själv. Nej, vi säger till klubben, ”Höj de icke läskunniga, de knappt läskunniga och de halvt läskunniga arbetarnas kulturella och medborgerliga nivå, och lägg på så sätt grunden till en socialistisk kultur.” [*Applåder.*]

Det är det rätta sättet att ställa frågan. Och det var därför Lenin inte var rädd för ordet ”kultivera”. Innan vi tog makten var det naturligt att vi använde det ordet på ett hånfullt sätt, ty ”kultiverarna” insåg inte de viktigaste förutsättningarna för ett kulturellt arbete i större historisk skala – behovet att störta borgarklassen och att proletariatet erövrade makten. Men när proletariatet väl hade erövrat makten blev kultivera den viktigaste delen av arbetet att bygga socialismen. Idag kan vi inte ha en hånfull inställning till detta ord. Idag har ordet *kultivera* för oss revolutionärer, för sovjetrepublikens kommunister, fullständigt förlorat den innebörd det hade tidigare.

På grundval av den nationaliserade industrin, under proletariatets diktatur, i ett land som skyddas av monopolet över utrikeshandeln och försvaras av Röda armén, består den viktigaste uppgiften under uppbygget av socialismen av att steg för steg fylla denna nya form med ett kulturellt innehåll. För oss är det kultiverande arbetet en grundläggande revolutionär uppgift.

Men det säger sig självt att vi inte kan stänga in oss innanför Sovjetstatens gränser som skyddas av Röda armén. Frågan om världsrevolutionen står fortfarande framför oss i all sin omfattning. I de flesta staterna och nationerna handlar huvudfrågan inte om att kultivera utan om att erövra makten. Och av den orsaken sa Lenin i den artikel jag citerade ur, att nio tiondelar av vårt arbete inskränker sig till att kultivera – om man lämnar frågor om den internationella politiken och revolutionen åt sidan.

Men vi kan bara åsidosätta dessa frågor som en del av ett argument, för att klargöra frågan. Vi kan inte göra det politiskt. Därför ska vårt kulturella och kultiverande arbete i klubbarna och genom klubbarna i största möjliga utsträckning knytas samman med vårt internationella revolutionära arbete. Det ska finnas transmissionsremmar från de triviala, personliga angelägenheternas små remskivor till världsrevolutionens enorma svänghjul. Det är just därför jag har pekat på frågor som händelserna i Italien och Tyskland. De är milstolpar i den revolutionära utvecklingen som vi behöver studera så att varje arbetare kan orientera sig i den internationella situationen.

Allting – från minsta fråga på fabriks- och verkstadsgolvet till världsrevolutionens grundläggande problem – bör gå via klubben. Men för att kunna göra det måste klubbarna stärkas, förbättras, ledarnas kunskaper måste utvidgas, och klubbarnas och personalens materiella situation måste förbättras, med alla medel.

Lenin skrev att vi borde höja lärarna till en nivå som de aldrig tidigare haft i världen. Denna tanke gäller också helt och fullt klubbarnas personal. Det kanske vore lämpligt att i den närmaste framtiden genomföra ett experiment, och ge första klassens arbetare ansvaret för ett antal klubbar – ett experiment för att se vad man kan uppnå med våra resurser, med det mänskliga material som vi har och genom att ta initiativ och tillämpa ett brett perspektiv. Klubben är inte en smedja för att skapa en proletär kultur, utan en av de mest värdefulla länkarna i vårt system för att påverka arbetarmassorna och skapa en ny, socialistisk kultur. I den mån vi kan dra in allt större delar av massorna i de offentliga angelägenheterna, så bör klubbarnas mål vara att leda dem till leninismen, inte som till en

respektinjagande sanning som överlämnas uppifrån och där man kräver ”Ner på knä inför mig”, utan som en generalisering av deras egna osammanhängande och lösryckta erfarenheter, som klubbarna samlar ihop, partiet ger allmän giltighet åt, och som försvaras och stärks av statens makt.

Och om vi kan använda arbetarklubbarna för att lära alla arbetande män och kvinnor att härleda den nya världens grundvalar ur den nuvarande världens grundvalar, då kommer vi inte bara att göra det möjligt för dem att förstå denna värld utan också att omvandla den, göra den till en rikare, mer vidsträckt och lyckligare värld att leva i. [*Stormande applåder.*]

(Översättning från engelska: Göran Källqvist.)